

8. АНАЛІТИКА

Володимир Михайлович Сеньків,

методист науково-дослідної лабораторії
якості навчання обдарованої дитини
Тернопільського комунального методичного центру
науково-освітніх інновацій та моніторингу,
м. Тернопіль, Україна

УДК 376.091

ЗАСТОСУВАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОГО МІЖШКІЛЬНОГО ЕТАПУ УЧНІВСЬКИХ ОЛІМПІАД З ОКРЕМИХ ПРЕДМЕТІВ

В статті обґрунтовується цілесобразність застосування аксіологічного підходу до проведення формальних олімпіад по навчальним предметам для обдарованих учнів з метою модернізації змісту цієї форми роботи. Демонструється результативність апробації застосування аксіологічного підходу до міжшкільного варіанту I-го етапу проведення олімпіад для учнів, впливаючого не тільки на підвищення мотивації обдарованих, розширення кола можливостей для їх творчої та комунікативної самореалізації, але й на управлінську філософію роботи з обдарованими дітьми.

Ключевые слова: аксіологія, педагогічна аксіологія, аксіологічний підхід до роботи з обдарованими учнями, міжшкільний етап предметних олімпіад, пізнавально-комунікативна мотивація, креативна самореалізація.

The article explains the usefulness of axiological approach application to formal olympiads (competitions) in academic subjects for gifted students in order to modernize the content of this form of work. The effectiveness of the axiological approach application to inter-school version of the first round of the competition for students is proved, its application increases the motivation of gifted students, expands the range of opportunities for their creative and communicative self-realization, affects management philosophy of work with gifted students.

Key words: Axiology, pedagogical axiology, axiological approach to work with gifted students, interschool round of academic competitions, cognitive and communicative motivation, creative self-realization.

У положенні «Про Всеукраїнські учнівські олімпіади», затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України у 2011 р., серед переліку 11 завдань цієї форми позакласної діяльності з обдарованими учнями принаймні четверта частина стосується ціннісно-мотиваційних аспектів: стимулювання творчого самовдосконалення дітей, учнівської молоді; розвиток обдарованих учнів, надання їм допомоги у виборі професії; реалізація здібностей талановитих учнів; підвищення інтересу до поглибленого вивчення навчальних, спеціальних та фахових дисциплін [6]. Однак організаційно, операційно та за своїм змістовим наповненням учнівські олімпіади перетворилися на одну з консервативних форм експлуатації дитячої інтелектуальної праці, що передбачає порушення елементарних прав дитини на здоровий спосіб життя, є джерелом її життєвих розчарувань та формування нігілістських поглядів на систему освіти в Україні в цілому. Процеси «удосконалення» проведення олімпіад на всіх рівнях асоціюються з боротьбою за підвищення об'єктивності їх результатів, що має

бюрократичний характер та не ґрунтується на науково-діагностичній основі. Більше того, теоретико-педагогічні зацікавлення олімпіадами як предметом дослідження зупинилися на середині минулого століття, коли у вітчизняній науці було сформовано «філософію олімпіад». Отже, на наш погляд, існує два способи розв'язання проблеми:

- *по-перше*, мало переконлива відмова від такої організаційно-масової форми діяльності з обдарованими учнями;

- *по-друге*, застосування сучасних наукових підходів до становлення нової освітньої філософії учнівського інтелектуально-олімпіадного руху.

Більш актуальним вважаємо аксіологічний підхід. Аксіологія у загальному її значенні трактується як «вчення про природу моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язку між собою та із соціальними, культурними чинниками і людиною» [3]. Суть аксіологічного підходу до освітньої діяльності вчителя полягає в її орієнтуванні на формування в учнів системи загальнолюдських та цінностей, що визначають

ставлення до світу, власної діяльності, себе як людини та носія певних здібностей [7]. О. Бондаревська, В. Луговий, С. Подмазін вважають ціннісний або аксіологічний підхід більш принциповим у формуванні змісту освіти, розглядаючи його як «уведення учнів у світ цінностей та надання допомоги у виборі особистісно-значущої системи цінностей» [2; 4; 5]. На необхідності застосування аксіологічного підходу до діяльності з обдарованими дітьми наполягає А. Антонов. Учений вбачає його суть в «орієнтації людини на постійний саморозвиток та самовдосконалення, мотивації значних досягнень, прагненні певних результатів, життєвих успіхів; організації творчої діяльності особистості на етапах неперервної освіти; створенні необхідних умов для самореалізації творчого потенціалу» [1].

Мета статті – обґрунтувати доцільні та ефективні механізми реалізації інноваційного варіанту I-го (міжшкільного) етапу учнівських олімпіад з окремих предметів на основі аксіологічного підходу.

Завдяки професійно-громадській ініціативі у 2013 р. було започатковано процеси реформування I-го етапу учнівських олімпіад науково-дослідною лабораторією якості навчання в Тернополі. Творчою групою заступників директорів ЗНЗ (організованою при лабораторії) створено базовий список аксіологічних принципів проведення олімпіад, сформульованих у вигляді слоганів: «Олімпіада – для обдарованого учня, а не чиновника від освіти»; «На першому місці – насолода від процесу пізнання; на другому – радість від перемоги»; «Рейтинги навчальних закладів та вчителів, квоти від навчальних закладів не мають нічого спільного з предметними олімпіадами учнів»; «Відкритість олімпіади – перший крок до об'єктивності її результатів». Бачимо, що у цих слоганах відображено нову аксіологічну філософію предметних олімпіад, яка заснована на таких цінностях:

- 1) пізнавально-комунікативна мотивація;
- 2) загальнодоступність, добровільність;
- 3) відкритість, об'єктивність;
- 4) можливості для самодіагностики здібностей та самореалізації.

У такому інноваційно-аксіологічному полі творчою групою розроблено нові умови проведення предметних олімпіад, а на нормативному рівні вирішено апробувати їх на I-му міжшкільному етапі. Визначено основні правила проведення цього етапу:

а) кількість учасників від одного навчального закладу не регламентовано (від 0 до 20–30);

б) міжшкільний етап проводиться одночасно в декількох освітніх округах, з урахуванням пропорційної кількості учасників та специфіки навчальних закладів, де учні здобувають знання;

в) у журі працюють незацікавлені учителі-професіонали з інших освітніх округів;

г) забезпечено поєднання завдань усного та письмового характеру, що, з одного боку, гарантує відкритість виконання їх учасниками, а з іншого – надає можливість виявити власні можливості носіям різних

типів темпераменту та організації індивідуальної навчальної діяльності; завдання чергуються для того, щоб журі встигало перевірити одне завдання, поки виконується інше. Часто результати письмових завдань презентуються вибірково виконанням на дошці, через проєктувальну техніку тощо;

г) сценарієм міжшкільного етапу олімпіади передбачено рефлексивно-емпатійні паузи для знайомства, висловлення вражень, зауважень, пропозицій;

д) кожне завдання має чіткий алгоритм виконання та критерії оцінювання, серед яких майже завжди наявна оригінальність розв'язання пізнавальної ситуації або задачі; типові зразки завдань проходять подвійну попередню експертизу серед учителів-фахівців та учасників минулорічних подібних випробувань;

е) проведення олімпіади супроводжується відеозйомками;

є) результати олімпіади (кожного туру) учасники знають до її організаційного завершення, журі працює в режимі інтерактивного спілкування з учасниками.

Упродовж 2013–2014 рр. такий варіант I-го міжшкільного етапу предметних учнівських олімпіад апробовано у 8-х класах – з англійської мови; 9-х класах – з української мови та літератури, історії, правознавства, географії; 10-х класах – з математики, фізики, хімії, біології, географії.

Паралельно з підготовкою завдань та забезпеченням організації I-го міжшкільного етапу працівники лабораторії вели діагностично-моніторингові дослідження його результативності у двох основних напрямках: 1) мотивація та аксіо-пріоритети учасників; 2) конкурентоздатність переможців на наступних етапах.

За перший рік апробації, що підтвердило відеоанкетування, було зафіксовано суттєве підвищення мотивації учнів до виконання конкурсних завдань як індивідуального характеру, так і в режимі науково-практичної дискусії; створення позитивної аури інтелектуального спілкування та самореалізації творчого потенціалу; пошук нестандартних способів розв'язання завдань на основі практичного застосування знань тощо. Тому за результатами письмового анкетування було отримано підтримку від понад 80 % учнів – учасників олімпіад та учителів – членів журі.

Аналіз результативності виступів учнів ЗНЗ м. Тернополя показав, що учасники I-го (міжшкільного) етапу, який апробувався, значно успішніше виступили на наступних етапах порівняно зі шкільними. На основі спеціально розробленої моніторингової методики встановлено, що у 9–10-х класах середній коефіцієнт успішності учнів, які брали участь у 1,5 раза вищий за коефіцієнт з інших предметів. Якщо серед переможців шкільного етапу кожний *четвертий* учасник виявився непродуктивним уже на III-му етапі, то серед представників міжшкільних олімпіад – кожний *дев'ятий*.

Найбільш результативними на III-му та IV-му етапах у 9-х класах виявилися п'ять гуманітарних предметів, а в 10-му чотири з п'яти – природничо-математичні предмети.

Наступного навчального року з урахуванням побажань та пропозицій експертів та громадськості було модифіковано форми проведення міжшкільного етапу олімпіад, зміщено акцент у бік письмових завдань та збережено особливості усної презентації та відкритого оцінювання. Таким чином, вдалося ще більше збалансувати можливості для самореалізації учнів та створення позитивної аури інтелектуального спілкування. Також вдалося досягти максимального наближення до вимог проведення II-го етапу.

За новим опитуванням, проведеним працівниками науково-дослідної лабораторії якості навчання обдарованої дитини та керівництвом Клубу обдарованих учнів м. Тернополя у соціальних мережах (далі – *опитування*), де взяли участь 648 чоловік, було встановлено, що 74 % визнали цікавішим та доцільнішим міжшкільний варіант проведення I-го етапу олімпіад, 26 % – шкільний.

Зростання аксіо-орієнтованого інтересу учнів та вчителів до I-го міжшкільного етапу олімпіад вплинуло на підвищення мотивації участі у II-му (міському) етапі. Так, якщо першого року апробації частка переможців міжшкільного етапу становила лише 4,6 % від загальної кількості учасників II-го етапу, то наступного – зросла до 8,3 %.

Результати проведеного під час олімпіад опитування (далі – *опитування 1*) продемонстрували недостатній відсоток учнів з яскраво-вираженою внутрішньою мотивацією на участь у II-му етапі олімпіад, тобто тих, хто анонімно відповів, що йшов на олімпіаду за бажанням, а не через обов'язок.

Таблиця 1

Результати опитування на внутрішню мотивацію учасників олімпіад

Предметні олімпіади	Учасники зі внутрішньою мотивацією (у %)	Учасники зі зовнішньою мотивацією (у %)
Історія	73,4	25,6
Фізика	75,5	24,5
Екологія	55,6	44,4
Астрономія	75,8	24,2
Географія	81,7	18,3
Українська мова і література	56,9	43,1
Математика	59,8	40,2
Біологія	77,8	22,2
Хімія	76,7	23,3
Усього	70,5	29,5

Застосування демократичних механізмів щодо відбору учнів на II-й етап предметних олімпіад дало змогу визначити рейтинг інтересу обдарованих учнів до окремих навчальних дисциплін. Так, на II-му етапі більшою популярністю користувалися олімпіади з природничих дисциплін: географії, біології, хімії.

Проведено значну роботу щодо підвищення об'єктивності оцінювання робіт учасників, зокрема суттєву ротацію у складі журі на основі побажань, висловлених під час громадського обговорення підсумків минулорічних олімпіад. Продовжено традицію залучення до роботи у предметних журі науково-педагогічних працівників ВНЗ м. Тернополя. Ефективність проведених заходів засвідчено результатами *опитування*, згідно з яким, 7,4 % респондентів визнали його недостатньо об'єктивним, а решта – більш об'єктивним.

Значної уваги було надано забезпеченню гласності проведення олімпіад. Їх результати повідомлялися у день проведення олімпіад на спеціально відведених сторінках різних соціальних мереж. Копії протоколів виставлялися на профільному блозі сайту методичного центру на початку першого робочого дня після проведення олімпіад. Така система оприлюднення результатів отримала активну підтримку серед учнів та вчителів (майже 95 % респондентів *опитування 1*).

За результатами *опитування 1* ці фактори сприяли суттєвому підвищенню довіри учасників олімпіад до їх організаторів та діяльності журі; покращенню психологічного мікроклімату під час випробувань, що забезпечило вищу особистісну результативність та об'єктивну самооцінку обдарованих учнів. Більше задоволеними, ніж незадоволеними після завершення олімпіади були майже 85 % респондентів (*табл. 2*).

Таблиця 2

Результатами опитування учасників за підсумками проведення олімпіад

Предметні олімпіади	Учасники з внутрішньою мотивацією (у %)	Учасники з зовнішньою мотивацією (у %)
Історія	79,9	20,1
Фізика	83,9	16,1
Екологія	95,9	4,1
Астрономія	80,9	19,1
Географія	80,3	19,4
Українська мова і література	86,5	13,5
Математика	83,9	16,1
Біологія	92,3	9,7
Хімія	81,4	18,6
Усього	84,8	15,2

Під час *опитування 1* також було встановлено, що 44,2 % учасників олімпіад вважають їх кращими за попередні і лише 9,5 % спостерігають тенденцію до погіршення. До того ж, у першому з чотириразових опитувань це співвідношення становило 33 : 15, а останнє – 77 : 1.

Увага до кожної особистості під час олімпіад стимулювала мотивованість учасників на результат.

Необхідно зазначити, що за останні два роки було суттєво змінено філософію підсумкової аналітики за

результатами олімпіад. Акцент остаточно перенесено на особистісні результати учнів. Констатовано не лише об'єктивні призові місця, які вони посіли, але й індекс додаткової освітньої значущості, яка була продемонстрована порівняно з попередніми роками (відзначена в іменних номінаціях спеціальними дипломами). Вдалося відмовитися від деперсоналізованого рейтингу навчальних закладів за підсумками олімпіад. Натомість було розроблено та оприлюднено методики визначення ефективності навчальної діяльності класів кожного профілю, рівня індивідуалізованості роботи з обдарованими дітьми у ЗНЗ.

Також було розпочато цільове дослідження впливу частоти відвідування учнями позашкільних заходів на стан їхнього здоров'я, де ми розраховуємо на підтримку профільних науково-дослідних інститутів національних академій педагогічних та медичних наук України.

Проведені теоретичне дослідження та практична апробація надають підстави зробити відповідні висновки.

Наразі особливої значущості у педагогічній практиці набуває аксіологічний підхід, що є актуальним в діяльності з обдарованими учнями, зокрема у морально-мотиваційній реабілітації громадського престижу предметних олімпіад.

В основу нової аксіологічної філософії предметних олімпіад необхідно покласти такі цінності, як: пізнавально-комунікативна мотивація учасників, добровільність, відкритість, об'єктивність, самореалізація.

Дворічна апробація ціннісного підходу до проведення I-го міжшкільного етапу олімпіад із дев'яти предметів у м. Тернополі засвідчила суттєве зростання аксіо-орієнтованого інтересу обдарованих учнів до участі в олімпіадах не лише на цьому, а й в наступних етапах.

Моніторингові дослідження лабораторії якості навчання обдарованої дитини за підсумками олімпіад показали перевагу (майже удвічі) продуктивності результативності переможців I-го міжшкільного етапу олімпіад, проведеного із застосуванням аксіологічного підходу.

Апробація нової філософії проведення олімпіад у місті Тернополі дала підставу для початку реформування експертної діяльності органів управління освіти на аксіологічній основі.

Перспективи дослідження вбачаємо в апробації нових аксіологічних принципів проведення олімпіад з інших предметів.

Використані літературні джерела

1. Антонова О. Є. Обдарованість: сутність, структура, перспективи розвитку [Текст] / за ред. С. Д. Максименко та Р. О. Семенової // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології обдарованості: зб. наук. пр. – Т. 6. – Вип. 3. – Житомир: ЖДУ, 2008. – С. 48–51.
2. Бондаревська О. В. Аксіологічний (ціннісний) план розгляду виховання і навчання [Текст] / О. В. Бондаревська // Методист. – 2003. – № 2. – С. 2–6.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2009. – 7-е вид. – 1736 с.
4. Луговий В. І. Ціннісні компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс [Текст] / В. І. Луговий // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології: тематичний випуск. – К.: Гнозис, 2009. – С. 8–14.
5. Подмазін С. І. Філософсько-етичні підходи до типологізації особистості [Текст] / С. І. Подмазін // Нова парадигма: альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – С. 23–35.
6. Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності: Затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 29.09.2011 р. № 1318/20056. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1318-11>
7. Садова Т. Аксіологічний підхід у системі педагогічної методології [Текст] / Т. Садова // Дошкільна освіта. – 2010. – № 1. – С. 63–69.